

Jornades de diagnòstic - Parlem de participació...

Memòria i valoració

1. La convocatòria

Els passats dies 19, 20 i 23 de novembre, la Conselleria de Transparència, Responsabilitat Social, Participació i Cooperació de la Generalitat Valenciana va convocar unes jornades sota el títol «Parlem de participació» i la voluntat de ser el punt d'arrencada per a un nou temps de les polítiques de participació ciutadana. Es volia fer aquest moment d'inici comptant amb el teixit associatiu i les persones que s'ocupen de desenvolupar aquestes polítiques en els ajuntaments, tant edils com tècnics. Per a això s'organitzaren tres sessions consecutives en cadascuna de les capitals de província: Castelló (dia 19), València (dia 20) i Alacant (dia 23).

Com a punt de partida que eren, la mateixa conselleria es va plantejar com a objectius: Realitzar un diagnòstic de la situació de la participació ciutadana en la Comunitat Valenciana, així com conèixer les opinions i les demandes del teixit associatiu i de les

institucions públiques de la Comunitat Valenciana pel que fa als mecanismes de suport i promoció a la participació ciutadana.

Ahora, en la convocatòria s'estipulava que les conclusions de cada jornada serviren per a testar les mesures que la conselleria vol impulsar, així com avançar en un programa d'accions per a promoure i donar suport a la participació ciutadana i l'associacionisme.

En aqueix sentit, les jornades es dirigien a responsables d'associacions ciutadanes, polítics d'ajuntaments i diputacions provincials i tècnics i especialistes en temes de participació que treballen en aquestes institucions.

El programa previ anunciava que les jornades estarien plantejades com una dinàmica de reflexió col·lectiva. En aquest sentit, tota l'organització i el mètode de treball han estat orientats a la captació d'aqueixa informació a través de diferents dinàmiques de reflexió i no de ponència i/o classes magistrals. Si bé al principi els continguts es distribuïen en funció dels moments (matins, reflexió sobre el paper de les institucions; i vesprades, situació de les associacions), la inscripció indistinta de gent procedent de tots dos sectors en ambdues sessions i, sobretot, la inscripció per a ambdues sessions, va plantejar la necessitat d'adequar aqueixos continguts a una successió de dinàmiques i *feedback* d'informació que abastaren tota la jornada sense repetir-se.

2. Les persones inscrites

En total, aquestes primeres jornades han tingut 387 persones inscrites, de les quals només van assistir 276 en les tres seus on es convocaven.

Nombre de persones inscrites per cadascun dels tres sectors convocats (membres d'associacions, tècnics en administracions públiques i càrrecs electes en administracions públiques) al costat dels percentatges de presència que cadascun d'aqueixos àmbits tenia en les inscripcions.

	ASSOCIACIONS	TÈCNICS	REP. POLÍTICS	TOTAL
Alacant	81 61,36%	27 20,45%	24 18,18%	132
Castelló	45 65,22%	13 18,84%	11 15,94%	69
València	113 60,75%	43 23,12%	30 16,13%	186
	239	83	65	387

Nombre de persones assistents per cadascun dels tres sectors convocats al costat dels percentatges d'assistència pel que fa al nombre d'inscripcions.

	ASSOCIACIONS	TÈCNICS	REP. POLÍTICS	TOTAL
Alacant	53 65,43%	17 62,96%	11 45,83%	81
Castelló	31 68,89%	7 53,85%	7 63,64%	45
València	91 80,53%	34 79,07%	25 83,33%	150
	175	58	43	276

Si bé el nombre d'assistents (276) és molt alt i va desbordar les previsions inicials, una de les primeres coses sobre les quals cal reflexionar és la falta de compromís en l'assistència a les jornades per part d'aproximadament un terç dels inscrits. Això és especialment dolorós, ja que va haver-hi gent a qui es va denegar la inscripció.

En aqueix sentit, pot recomanar-se per a pròximes activitats el lliurament d'un certificat d'assistència a aquelles persones que sí que es presenten i, fins i tot, la possibilitat del pagament d'una petita taxa d'inscripció.

D'altra banda, es constata poca presència d'assistents menors de 30 anys i, sobretot, que siguen representants d'associacions juvenils, per la qual cosa s'hauria de fer un esforç en pròximes ocasions per a adaptar formats, horaris i continguts que atraguen més aquest sector tan fonamental.

3. L'equip de dinamització

L'organització tècnica de les jornades i la seua dinamització han estat a càrrec de Miguel Ángel Cordero Prieto, graduat superior en Geografia i Història i Coordinador de Participació Ciutadana i Cooperació de l'Ajuntament de Coslada (Madrid).

La necessitat tant de dinamitzar grups grans com la voluntat d'obtenir i optimitzar al màxim les informacions que es rebien, així com extraure no només el discurs explícit sinó també aquelles latències que més es detectaren entre els participants, es va contractar un equip de professionals a l'empresa Culturama, SL, compost per:

- María Aparisi Escrihuela
- Jorge Fons Poquet
- Alicia Izquierdo Ramírez
- Luis Noguerol Elena
- Jesús Ramón Poveda Martínez
- Vanesa Sanahuja Gil

Així mateix es va comptar amb el suport d'Emma Gómez Nicolau i Joan Olmos Monzonís, becaris en aquests moments en [la Conselleria de Transparència, Responsabilitat Social, Participació i Cooperació](#).

En l'àmbit logístic, les jornades van comptar amb el suport del personal de la Direcció General de Transparència i Participació.

4. L'organització interna del treball

Una vegada que la directora general ens va plantejar la necessitat d'orientar les jornades com un primer pas, cerquem descobrir, estructurar i exposar el que seria el discurs comú, les expectatives i les actituds de la gent de la participació davant el nou procés que s'obri.

En aqueix sentit es van planificar dinàmiques que pogueren ser eficaces per a qualsevol dels àmbits convocats i dels possibles nivells de formació que ens podíem trobar. Se cerca que les persones participants expressen la seua situació i problemàtica, que se senten escoltades i, d'ací, obtenir suficients punts d'anàlisi útils per a realitzar un diagnòstic de situació.

La nombrosa assistència a les jornades va plantejar així mateix la necessitat de preveure treballs en grups i subgrups així com cerca d'estratègies i dinàmiques per a afavorir la presentació de l'opinió del major nombre d'assistents, i evitar tant com siga

possible la monopolització dels discursos, encara més quan es tractava d'unes jornades que es realitzaven després de molts anys sense disposar d'espais de trobada.

Per a això, es va crear un equip de dinamitzadors amb una doble funció de monitoritzar els debats i relatar i resumir les conclusions. Creiem que aquest objectiu s'ha complert, i la sensació majoritària és de satisfacció en les tres sessions.

Al marge de les inscripcions, quant a participació en les dinàmiques i els debats, podem parlar de certes diferències en cadascun dels àmbits geogràfics.

– Castelló: major predomini de les associacions, i entre elles bastants de tipus assistencial. Baix percentatge de tècnics i regidors.

– València: encara que la majoria són associacions, el percentatge de tècnics i polítics assistents és major que en Castelló. El nivell de coneixement dels temes relacionats amb la participació és més alt.

– Alacant: en comparació és on es dona un major percentatge de regidors i tècnics. S'aprecien un coneixement mitjà sobre temes de participació i un nivell d'implicació alt.

Algunes de les dinàmiques tal vegada no van ser ben enteses per tots els participants, i generen resultats un poc allunyats de les expectatives. Creiem que en funció del nombre i la barreja de procedència i experiència en participació ciutadana potser haguera estat positiu una menor quantitat de dinàmiques i poder explicar-les amb més temps o haver reduït el nombre de participants i homogeneïtzat la seua procedència.

Però si es tractava d'un primer pas, creiem que ha sigut un inici important. Hi havia una sensació generalitzada d'optimisme i voluntat de canvi (de fet «voluntat» és el que es reclamava per part de totes les parts: associacions, polítics i tècnics), el fet de sentir-se escoltats i tinguts en compte per l'administració va ser valorat com una cosa molt positiva.

Així mateix, als llarg de totes les jornades es va cercar un equilibri en el temps d'ús de les llengües cooficials, garantint que les respostes foren sempre en l'idioma en què es plantejaven les preguntes. Si bé en alguna avaluació es reclama major ús del valencià o del castellà, podem considerar que ambdues llengües han estat degudament tractades i utilitzades.

5. Diagnòstic previ a les jornades

Prèviament a les jornades, cada participant havia d'emplenar un qüestionari en línia que permetera l'equip identificar tant les vivències participatives de cada assistent com les seues expectatives i nivell de formació.

Els resultats més cridaners d'aqueix qüestionari previ serien aquests (posem en negreta aquelles respostes prevalents). Podrien semblar en molts casos una mica contradictoris, però això té a veure amb les diferents experiències en participació i, sobretot, amb els diferents àmbits de procedència dels participants.

5.1. Què entenem en el meu poble/ciutat per participació ciutadana:

- **Que la ciutadania organitzada estiga compromesa en l'anàlisi, les propostes i la gestió de solucions 50%**

- Que l'administració consulte la ciutadania sobre els temes que l'afecten 19.6%
- Associacionisme 13.7%
- Que l'administració done informació sobre les seues decisions i siga transparent en els comptes 6.5%
- Que la ciutadania assistisca a les activitats 5.4%
- Que les consultes a la ciutadania siguen vinculants 4.8%

5.2. Crec que, avui en dia, la participació interessa més...

- **La ciutadania en general 40.6%**
- **Les associacions 34.7%**
- Els polítics i les polítiques 7.1%

5.3. La meua opinió és que els ciutadans i ciutadanes:

- **Participen poc 76.3%**
- Participen bastant 10.7%
- Participen més del que els deixen 10.7%
- No participen gens 2.4%

5.4. Si crec que la gent participa poc, pot ser per:

- **Que la gent no se sent a gust en els sistemes de participació 43.7%**
- **Que la gent no comprén les qüestions complexes que es manegen en els ajuntaments 32.9%**
- **Que els polítics no deixen participar 33.5%**
- Que la gent no té temps 22.2%

5.5. Elements-força que els participants creuen que són importants, que ja existeixen per a fomentar la participació:

- **Teixit associatiu fort**
- **Nombroses activitats, especialment culturals**
- **Tradicions**
- **Voluntat política**
- **Tècnics amb ganes**
- **Desig ciutadà**
- **Registre local d'associacions**

- Òrgans participats de l'administració (consells, juntes de districte, etc.)
- Convocatòria de subvencions
- Cessió d'espais
- Bústia ciutadana, queixes i suggeriments
- Agenda 21

5.6. Elements-força que es consideren importants però es creu que dificulten el foment de la participació:

- **Desconfiança en els governants i des dels governants**
- **Temor dels polítics a perdre el control**
- **No s'escolta ni els veïns ni les associacions**
- **Falta d'informació sobre l'acció municipal. Falta de transparència**
- **Inexistència d'un departament municipal de promoció de la participació**
- **Falta de cultura de participació, individualisme**
- **Consells molt poc dinàmics**
- Instruments de participació no vinculants
- No s'usen les noves tecnologies per a fomentar la participació
- Falta d'independència econòmica de les associacions
- Falta de coordinació interassociativa
- Poques subvencions o procediments molt complexos
- Escassa formació, tant per a associacions com per a tècnics i polítics
- Absència d'educació per a la participació des de les escoles

5.7. En el meu ajuntament hi ha ordenances i reglaments que regulen i promouen la participació ciutadana:

- **Sí: 68.4%**
- **No: 31.6%**

5.8. En el meu ajuntament s'ofereixen regularment serveis que milloren la participació ciutadana:

- **Consultes 48.7%**
- **Consells veïnals 36.8%**
- **Pressupostos participatius 31.6%**
- Enquestes 22.4%
- Jurats veïnals 2.6%

- Altres 38.2%

5.9. En el meu ajuntament s'ofereixen regularment serveis que fomenten l'associacionisme:

- **Subvencions 84%**
- **Cessió d'espais 77.8%**
- **Informació 61.7%**
- Formació 38.3%
- Banc de recursos 18.5%
- Altres 8.6%

5.10. Amb una bona política de foment de l'associacionisme hi hauria més o menys participació ciutadana?

- 1 (Molta menys): 0%
- 2: 3%
- 3: 17%
- 4: 32%
- **5 (Molta més): 48%**

5.11. Amb una bona política de participació ciutadana dels governs, els ciutadans se sentirien més pròxims a aquells governs.

- 1 (Molt menys pròxims): 0%
- 2: 0%
- 3: 14%
- 4: 28%
- **5 (Molt més pròxims): 58%**

5.12. Els socis i sòcies de la meua entitat són poc o molt participatius

- Poc participatius (1): 3.1%
- 2: 21.1%
- **3: 45.3%**
- 4: 20.3%
- Molt participatius (5): 10.2%

5.13. La teua entitat rep subvencions públiques?

- **No: 40,5%**
- **Sí: 59,5%**

5.14. Percentatge del pressupost de la teua entitat que prové de subvencions públiques:

- Menys del 20% del pressupost: 50%
- Entre el 20 i el 40%: 25%
- Entre el 40% i el 60%: 19%
- Entre el 60% i el 80%: 14%
- Més del 80% del pressupost està subvencionat: 2%

6. Identificació dels problemes més característics amb què s'enfronta la participació ciutadana

Per a això es va engegar, en les tres sessions, una dinàmica denominada «l'arbre dels problemes». Aquesta tècnica és una ajuda important per a entendre la problemàtica a resoldre. En ella s'expressen, en encadenament tipus causa/efecte, les condicions negatives percebudes pels involucrats en relació amb un problema en qüestió.

Confirmat l'encadenament causa/efecte, s'ordenen els problemes principals permetent el formulador o equip identificar el conjunt de problemes sobre el qual es concentraran els objectius del projecte. Aquesta clarificació de la cadena de problemes permet millorar el disseny, efectuar un monitoratge dels «supòsits» del projecte durant la seua execució i, una vegada acabat el projecte, facilita la tasca de l'avaluador, qui ha de determinar si els problemes han estat resolts (o no) com a resultat del projecte.

Els problemes en les tres províncies van coincidir bastant, encara que va haver-hi algunes particularitats.

Es distingeixen els àmbits de dificultat o conflicte següents:

- Falta de recursos materials, finançament, locals.
- Falta de coneixement / reconeixement social de la labor associativa. Sobretot es demanda de l'administració millor nivell de coneixement de la realitat associativa i reconeixement de la tasca que es realitza.
- Falta de consens sobre el concepte de participació. Sense tenir clar el punt de partida tota la resta es complica molt més. Per això seria necessari definir els conceptes com a base per a construir un projecte a llarg termini.
- Falta de cultura associativa i de participació ciutadana (partim d'una cultura individualista), la principal conseqüència de la qual és un baix nivell d'implicació tant extern com intern que crea desmotivació. Per tot això cal l'educació per a la participació, tant en l'àmbit formal com no-formal, des d'una perspectiva transversal i integral de creixement personal.
- Baix nivell d'innovació en les estructures. Poc desenvolupament del treball en xarxa. Necessitat de millorar la transparència i imatge del món associatiu.
- Falta de formació en gestió de recursos, dinamització d'equips de treball, eines comunicatives i gestió econòmica.

- Traves burocràtiques. Moltes vegades les propostes i projectes es perden entre la paperassa.
- Període massa llarg de servilisme.
- A tots aquests problemes coincidents en les tres províncies, hauríem d'afegir que a Castelló s'apreciava un sistema molt local i poc territorial.

7. Debilitats, amenaces, fortaleces i oportunitats de la participació ciutadana en aquests moments en la Comunitat Valenciana

Concretats i definits els problemes, als participants se'ls proposava realitzar una anàlisi que ens permetera fer un diagnòstic de com veiem la situació actual de la participació ciutadana. El principal objectiu d'una anàlisi DAFO és ajudar una organització a trobar els seus factors estratègics crítics per a, una vegada identificats, usar-los i recolzar en ells els canvis organitzacionals: consolidant les fortaleces, minimitzant les debilitats, aprofitant els avantatges de les oportunitats, i eliminant o reduint les amenaces.

L'anàlisi DAFO és el mètode més senzill i eficaç per a decidir sobre el futur, basant-nos en dos pilars bàsics: l'anàlisi interna i l'anàlisi externa d'una organització. A partir d'ací podem plantejar les accions que hauríem d'engegar per a aprofitar les oportunitats detectades i a preparar a la nostra organització contra les amenaces tenint consciència de les nostres debilitats i fortaleces.

Atés que el nivell d'inscripció era molt alt i els recursos –especialment els espacials– escassos, vam buscar una fórmula que permetera, amb suficients probabilitats d'èxit, gestionar l'anàlisi en grups superiors a cent persones en una sola sala. Per a això vam optar per aprofitar la disponibilitat quasi universal de telèfons mòbils amb aplicacions de *smartphones*, especialment la més usada: *Whatsapp*. Es va plantejar als participants una sèrie de qüestions l'anàlisi de les quals es va considerar d'interès per part de la conselleria:

- Finançament i recursos per a la participació
- Mecanismes d'interlocució
- Formació per a la participació
- Participació directa i individual

Donant un temps per a cada ítem i posat aquest en la pantalla gegant, se sol·licitava a cada participant que enviara missatges de Whatsapp a diferents números de telèfon en funció de si el seu missatge el considerava una debilitat, una amenaça, una fortaleza o una oportunitat sobre aquest tema. Això ens va permetre obtenir aquests resultats:

7.1. Finançament i recursos per a la participació

Debilitats

- Insuficiència de recursos econòmics per l'escàs finançament i recursos per a la participació per part de l'administració, i la incapacitat de crear recursos propis per part de les associacions.

- Falta de professionalització dins de les associacions.
- Poca implicació i desil·lusió dels associats.
- Escassa formació tècnica en metodologies participatives i en el treball en xarxa. I en igual mesura poca formació i informació dels polítics i els tècnics per a la participació. Tot això genera poca creativitat.
- Deficiències en els sistemes de l'administració pública, sobretot en l'àmbit local, amb absència d'una normativa unificada i clara, així com d'un bon nivell de transparència. A això s'uneix l'excessiva burocràcia dels procediments.
- Individualisme i falta d'una visió objectiva que pugui marcar objectius globals.
- Dificultat de participació de certs col·lectius amb necessitats especials.

Amenaces

- La principal amenaça en aquest aspecte era l'intervencionisme polític, la dependència de l'administració i el clientelisme. L'excés de dependència i la falta d'autonomia. Les traves burocràtiques a l'hora d'accedir al finançament també es van veure com una amenaça.
- A partir d'aquestes amenaces ens arribaven missatges de les seues conseqüències. No eren amenaces en si, però es va repetir molt que si es generalitzava aquesta situació es creava certa apatia en el si de les associacions per no poder portar a terme els seus projectes a causa de l'escàs finançament. Aqueix descoratjament podria portar, fins i tot, a la desaparició de les associacions.

Fortaleses

- Es percep com a fortaleses l'existència de recursos humans formats i motivats (entenem que tant en l'àmbit associatiu com en les administracions, encara que és difícil diferenciar la identitat dels emissors dels missatges en el context).
- La rendibilitat social del treball associatiu, els beneficis que generen les accions de les associacions en el teixit social, el creixement personal en les persones associades i l'enfortiment en la coordinació de la ciutadania que suposen les dinàmiques associatives.
- L'escassetat de recursos ha generat un «saber fer» basat en l'aprofitament imaginatiu dels mitjans i la unió davant necessitats i demandes socials.

Oportunitats

- La gran majoria d'observacions van ser en la línia de l'oportunitat que simbolitza el canvi polític, un moment de construcció i d'implementació d'un nou model de participació i interlocució amb el teixit associatiu. En aqueix procés van destacar les característiques més favorables com l'oportunitat de coordinar campanyes conjuntes, d'innovar, de treballar en xarxa i/o reforçar les xarxes ja desenvolupades i integrar-les.
- D'altra banda també es van assenyalar qüestions com atendre les línies de finançament europees, afavorir que l'empresa privada invertisca en

associacionisme, així com la creació de bancs de recursos per als municipis o províncies.

7.2. Mecanismes d'interlocució amb les administracions

Debilitats

- Desconeixement generalitzat del procés a seguir per a pertànyer a un consell, al que s'uneix la percepció que són òrgans consultius, no són decisius, i per tant no disposen d'una incidència real en les polítiques públiques. També es percep que no responen als interessos de la ciutadania, se centren en problemàtiques pròpies i estan molt jerarquitzats. De vegades s'empren com a arma política i qüestions endogàmiques.
- Escassa participació ciutadana prèvia a les celebracions d'aquells consells i per això falta de representativitat a causa de la baixa participació de les associacions. En alguns casos es troben completament inactius o depenen de la voluntat que tinga el tècnic o el regidor.
- Falten normatives i personal capacitat i, en conseqüència, no hi ha una vertadera comunicació entre polítics, tècnics i associacions. I són espais molt rígids que no permeten aprofitar els recursos de les persones que participen i que empren aptituds poc constructives.
- Exclouen les persones que participen de forma particular i els col·lectius que no es troben en les seues bases de dades desactualitzades.
- Empren mecanismes de participació obsolets que no són atractius i generen desil·lusió.

Amenaces

- Que siguin poc operatius i que les seues decisions no siguin vinculants era la principal amenaça. Li seguia de prop el desconeixement general del seu funcionament, molt lligat a una altra por: la politització i el seu ús partidista consegüent. Acaben sent un «simulacre» de participació.

Fortaleses

- Es perceben com a estructures que faciliten la comunicació i la coordinació interassociativa i les relacions amb l'administració en comparació amb el treball realitzat des de cadascuna de les associacions.
- Igualment s'entén que aquests mecanismes permeten compartir i rendibilitzar recursos i faciliten el treball en xarxa. Són espais que fomenten l'autoreconeixement i el debat interassociatiu, dins d'un marc de relacions en equitat associativa.
- Amplifiquen la repercussió social de les accions.

Oportunitats

Les observacions van ser en 2 línies principals:

- Ressaltant les bondats i beneficis dels mecanismes: «bona comunicació», «relació directa», «espais de convivència», «motiva la participació», «espais de diàleg interassociatiu i amb l'administració».
- Centrat en l'oportunitat de reformar-los: «estan en procés de formació», «incorporar les TIC», «coordinar projectes», «reimpulsar-los», «que tinguen capacitat de formar ciutadania» i «empoderar la ciutadania creant organismes d'interlocució vinculants».

7.3. Formació per a la participació

Debilitats

- Falta de recursos de dinamització dels processos participatius i baixa participació en accions formatives. Poc interès per falta de temps o per desil·lusió de les persones implicades.
- Escassa cultura de participació i associacionisme i manca de persones capacitades amb habilitats per a la participació o creure que no fa falta més formació. La falta de formació genera inseguretats i desinterès entre els mateixos socis i sòcies.
- No reconèixer el valor de l'experiència del voluntariat i de la ciutadania implicada.
- No existeix un pla estratègic de formació. La formació sol ser puntual, sense una planificació adequada, i sense avaluar les necessitats reals. També sol estar fragmentada, sense interconnexió entre els diferents agents implicats en la participació.
- Falta de formació sobretot en mecanismes de participació dins dels processos educatius formals, la qual cosa ocasiona que comencem a formar-nos en participació massa tard.

Amenaces

- La gran majoria coincideix en el punt que no hi ha formació en aquest sentit i que, quan existeix, o està obsoleta o no s'adequa a les necessitats reals; el seu accés és complicat o sempre arriba a les mateixes persones.
- També existia cert temor a una politització a través de la formació.

Fortaleses

- Novament es pensa que la principal fortalesa són les persones i entitats amb molta experiència acumulada, amb perfils especialitzats capaços d'abordar un ampli ventall de problemàtiques socials, i que són capaces de formar el voluntariat propi.
- En relació amb això s'afegeix que des de les associacions es té un coneixement directe de la realitat social, dels problemes i necessitats prioritàries per a la població i les persones, per la qual cosa també es té un coneixement més ajustat de les necessitats formatives.

- La motivació de les persones per millorar la societat i voler ser elements actius en els canvis necessaris segueix sent un element destacat com a fortalesa de les entitats. Aquest sentiment ajuda a demandar formació específica, igual que la capacitat de resiliència que actua com a facilitadora dels processos d'empoderament.
- Les relacions interpersonals que es creen afavoreixen processos d'aprenentatge.

Oportunitats

- D'una banda, les aportacions van ser en la línia dels beneficis que aporta la formació per a la participació: «potencia el civisme i la consciència ciutadana», «ens donarà capacitat per a la construcció d'un llenguatge i agenda comuna», «fomenta la cultura per a la participació», «dóna l'oportunitat de reciclatge i adaptació continua en el món associatiu, per a enfortir-lo».
- I d'altra banda, propostes més transversals com «incloure en el sistema educatiu i/o currículum educatiu», «aprofitar els recursos existents en les associacions, dinàmiques, xerrades, unitats didàctiques de formació per a la participació».

7.4. Participació directa i individual

Debilitats

- Es tendeix a caure en solucions particulars, perdent la visió global com a societat. Pot conduir a l'individualisme. Major dificultat a l'hora de trobar un consens perquè es tendeix al fet que l'opinió que preval és la personal i no la consensuada. La participació directa i individualitzada alenteix molt la presa de decisions. A causa del seu caràcter individual es poden generar radicalismes.
- Es generen processos en els quals sempre participen els mateixos. Planteja necessitats particulars i esbiaixades, sense comunicació i interacció.
- Falta temps d'empoderament que impulse i afavorisca la participació. Por a assumir errors propis.
- Sensació generalitzada que no ser escoltat ni tingut en compte.
- Centrats a votar en lloc de participar en la presa de decisions.
- Desconeixement per part dels ciutadans dels mecanismes de participació. Tendim a treballar d'una forma vertical i no horitzontal.
- No possibilita la força del grup, unit a la dificultat per a treballar en temes específics com a col·lectius que per les seues característiques no troben un mecanisme adequat per a participar.

Amenaces

- En general es considera aquest mètode com a poc participatiu, poc útil o poc fiable.

- En gran part es pensa que l'administració no té molt clar el seu funcionament i per tant hi ha una falta de mecanismes per a fer-ho possible.
- D'altra banda, es considera aquest sistema massa individualista, es percep certa exclusió en part de la ciutadania i s'apunta que divideix els col·lectius. L'individualisme és una amenaça gran respecte a aquest punt.

Fortaleses

- L'accés a les noves tecnologies cada vegada més generalitzat i el continu avanç que es produeix en aquest camp és un factor que apareix repetidament. Encara que en realitat seria més una oportunitat, ho interpretem com la capacitat d'utilitzar aquestes tecnologies que es genera en les associacions.
- Aquestes maneres de participació s'entenen com una manera d'accedir a major nivell de coneixement de la realitat i més significatiu. Es considera que en aquests processos es generen menys filtres interpretatius.
- Les opinions també reiteraven que la participació directa produeix major mobilització i implicació personal
- Es fa un comentari en plenari en el sentit que si les tecnologies són tan primordials per a millorar la participació ciutadana, no s'entén per què no hi ha subvencions o recursos específics que permeten avançar les associacions en aquest camí.

Oportunitats

Les aportacions per a aquesta qüestió van ser en 2 grans línies:

- Entesa com un element complementari per a un model de participació: «complementari a la participació col·lectiva», «interlocució per a col·lectius minoritaris». «Altaveu per a peticions individuals que ajuden la societat», «capacitat d'integrar tots els col·lectius».
- Entesa com l'operativitat en si del mecanisme: «informació àgil i directa», «empodera el ciutadà», «experiències viables i positives», «incorporar les TIC».

8. L'actitud individual de les persones que estan en el món de la participació

Per a treballar aquest àmbit enteníem que era necessari cercar una fórmula que permetera una reflexió introspectiva, no tant una ullada als entorns. Volíem conèixer les pors, els desconeixements i les inseguretats que les mateixes persones que estan en el món de la participació senten; ja no es tracta de veure quines són les debilitats de les organitzacions sinó les pròpies dels qui les componen. Al mateix temps, aquesta necessitat d'obtenir aquesta informació coincidí en cada jornada amb un moment més complicat per al treball com són les hores de sobretaula. Per a això utilitzem una tècnica, la finestra de Johari, que ens permet una activitat per parelles, més relaxada i íntima, que aplicada a aquests objectius ens podria permetre un cert *feedback* entre cada participant del qual obtenir informació d'interès.

[Finestra de Johari](#) és una eina útil per a l'anàlisi d'un mateix, que es pot aplicar en qualsevol àrea (família, empresa...). Es tracta d'un senzill model que ajuda a comprendre la forma en què processem la informació i com varia la percepció que

tenim de nosaltres mateixos i dels altres. La clau és estar obert als comentaris que altres persones donen per a conèixer-se millor. Si hi ha prou gent que té una determinada opinió sobre algú, és possible que aquest haja donat raons de sobres perquè opinen d'aquella manera. Ens semblava interessant en un diagnòstic incloure el que la gent de la participació projecta a l'exterior o no sembla conèixer de si mateixa.

Per afectar l'esfera més íntima, va ser la dinàmica que va plantejar major dificultat a l'hora d'entendre la seua realització, generant bastants dubtes. També en ser una activitat per parelles requeria major presència de dinamitzadors. La dinàmica DAFO anterior sembla haver condicionat moltes respostes. No obstant això, considerem molt positiu el coneixement personal i l'intercanvi de sensacions i expectatives que s'intuïa en les parelles de participants, a més de dinamitzar els ritmes i maneres de participació, facilitant aportacions més diverses i una altra esfera de coneixement. Per raons de temps i preparació es va demanar als participants que emplenaren només els tres primers quadrants, obviant l'àrea desconeguda.

Quadrant 1. Àrea pública, la part de cadascun que els altres també veuen.

Són comportaments que deixem al descobert, ja siguin bons o dolents. Ens movem en aquesta àrea quan intercanviem informació amb els altres. Aquesta part serveix per a l'inici de la conversa, però en ser coses conscients i conegudes, el seu resultat és un relat del que fa la gent que no té rellevància per a aquest diagnòstic.

Quadrant 2. Àrea cega.

Es tracta de la part que els altres perceben però el mateix interessat no. És a dir, el que els altres saben de nosaltres i no ens expliquen, el que comuniquem sense saber-ho. En moltes ocasions, aquesta àrea és la font de problemes de comunicació amb els altres. No és fàcil acceptar aquest tipus d'informació sobre nosaltres mateixos quan es tracta d'una característica negativa que no reconeixem; però cal estar oberts per a aprendre més sobre la impressió que causem als altres.

En general, les persones que han entrevistat troben que l'entrevistat o l'entrevistada no coneix els detalls següents (els que van en negreta són expressions que sorgeixen amb freqüència i són, per tant el discurs quasi unànime):

- **Hi ha major reconeixement social del que es pensa (especialment, associacions d'autosuport), però no polític**
- **L'autofinançament, són experts a fer coses des del més ínfim pressupost.**
- **Fan accions que tenen un gran impacte, però que no es mesuren (ni les pròpies entitats ni l'entorn)**
- **S'aprèn molt, et sents millor. Dóna satisfacció**
- **Són quasi herois, que renuncien a moltes coses.**
- **Falta formació**
- Aconsegueixen col·locar temes en l'agenda política
- No saben quina informació arriba a la resta de la ciutadania
- No només fan activitats, són una teràpia per als qui hi participen
- Fan moltes coses però tal vegada poc experimentades

- Se'ls veu com a diferents
- Sorprenen les formes d'organització de l'altre (tant per a bé com per a mal)
- Tenen voluntat de voler formar part
- La gent va a l'associació a resoldre problemes particulars
- No agradaré tothom
- Poc reconeixement als altres que no són de l'associació
- S'adonen que necessiten joves, però es detecta un cert rebuig cap a ells.
- Hi ha poca participació real
- De vegades se'ls confon amb polítics
- Excepte en sectors associatius concrets, en les directives sembla només haver-hi homes
- El que opinen els veïns que no vénen, critiquen però no vénen.
- Tenen voluntariat però no el valoren.
- Obrin les portes però la gent no va
- Se'ls veu com molt anàrquics i poc planificats.
- Pèrdua d'objectius després de la transició
- Problemes de recanvi de persones, sobretot en la directiva. Cansament, endogàmia

En aquelles persones que treballen en ajuntaments, els seus entrevistadors també els descobreixen que:

- Obrin les portes però la gent no ve
- Els seus pressupostos són tan escassos que senten que es discrimina la participació pel que fa a altres àrees
- Els caps no solen tenir formació en participació
- Sents molta rigidesa política

Quadrant 3. Àrea oculta, l'espai on preteníem que expressaren el que cada participant sap de si mateix però que no vol compartir.

En realitat són sentiments, idees, secrets, pors... qualsevol cosa que es vol ocultar als altres. I s'oculta perquè es pensa que no s'entendrà, no es recolzarà o no s'acceptarà. Aquestes són les respostes (en negreta, les més repetides):

- **No donem informació de quants socis, què paguen, com participen**
- **La gent no sap que difícil és coordinar-nos**
- **Som pocs estirant del carro. Gran part dels socis no creuen en el projecte**
- **Som desastrosos en l'organització i no planifiquem**
- **Falta de formació**

- No saben com ens financem ni les coses que fem per a aconseguir fer amb tan pocs diners. Pensen que traiem diners amb açò.
- No solem informar dels comptes o el nombre de socis
- No s'informa de la implicació real que suposa. És un repte personal exigent
- No sabem quina informació arriba a la resta de la ciutadania
- Base social conformista
- Falta continuïtat en l'activitat
- Falta de capacitat d'enteniment
- Por a la falta d'èxit. No som professionals
- La gent té prejudicis cap a les associacions
- La gent no sap que la junta directiva no cobra
- Frustracions per no avançar
- No sabem ni el que fem
- Despertem la identitat comunitària
- Les altres associacions pensen que la meua federació/associació està polititzada.

A més, en aquelles persones que provenen d'ajuntaments hi ha els següents elements que no es volen mostrar.

- Poca disponibilitat dels treballadors municipals per a la PC
- Por al fracàs de les noves iniciatives (pressupostos participatius, etc.)
- Els governants solen limitar realment la participació

9. Dinàmiques grupals: propostes de futur

Com a element de conclusió de cada jornada es va realitzar una sèrie de dinàmiques de treball en grup dividides en quatre àmbits d'elaboració col·lectiva que es plantejaven des de l'equip dinamitzador.

La tècnica és la tradicional de grups de treball. Per a evitar que coincidiren persones conegudes entre elles o que estigueren en un mateix grup tots els representants d'una mateixa associació, es va fer un repartiment per mesos de naixement. Una vegada reunit cada grup, se'ls sol·licitava escriure una proposta personal que desenvolupara el tema a tractar. A partir d'ací, la persona explicava la seua proposta i s'obria un torn a favor i un altre en contra, valorant el conjunt del grup bé per consens bé per votació, si la proposta era interessant o matisant-la.

En general, el debat en les tres províncies ha realitzat arguments similars i/o complementaris. Aquestes són les propostes que l'equip dinamitzador entén que van aconseguir consens suficient:

9.1. La relació de les associacions amb les administracions. Interlocució, reconeixement, finançament, suport i foment. La falta de coneixement sobre la realitat associativa, les seues xifres, els seus àmbits i les seues responsabilitats.

- Realització de reunions periòdiques amb les associacions per a conèixer el seu dia a dia i el treball que estan realitzant, amb l'administració i els equips de govern.
- Fomentar l'acostament de l'administració a les entitats.
- Crear plataformes veïnals o xarxes ciutadanes on les decisions que es prenguen siguin vinculants.
- Modificació de la llei de subvencions, simplificant els problemes burocràtics que porten implicades les seues sol·licituds. Eliminar les subvencions nominatives.
- Donar-nos suport i utilitzar les iniciatives i les formes de treball d'altres municipis o entitats.
- Realització de consultes ciutadanes on les decisions que es prenguen siguin vinculants. Que les decisions en els consells locals siguin vinculants. Que les consultes pressupostàries siguin participatives i vinculants.
- Visualitzar les associacions a través de les xarxes socials i pàgines web de l'administració.
- Que l'administració tinga un caràcter facilitador.
- Crear una participació incloent, perquè de debò siga participació ciutadana.
- Unir les associacions per a treballar com a federacions.
- Treballar per una ciutadania activa.
- Treballar el foment de la comunicació entre les associacions.
- Crear un departament en cada administració que treballa amb les associacions i la ciutadania.
- Fer que les relacions entre l'administració i les associacions siguin més dinàmiques i properes, és a dir que vegem les associacions com a interlocutors vàlids.
- Crear una normativa on es reflectisquen els terminis de resposta a les sol·licituds per escrit per part de les entitats.
- Millorar els canals de comunicació entre les associacions i l'administració pública.
- Que les associacions presenten projectes anuals, perquè l'administració tinga un pla operatiu.
- Fer que la participació ciutadana siga transversal entre tots els departaments de l'administració.
- Convocar periòdicament els consells de participació ciutadana, formant les associacions, creant ciutadans actius i crítics.

- Crear un espai de confiança entre l'administració i les associacions.
- Actualitzar els registres d'associacions per part de l'administració pública.
- Elaborar normes de participació ciutadana, entre les associacions, la ciutadania i els equips de govern.
- Formar els partits polítics en participació.
- Modificar les legislacions sobre associacions.
- Modificar la legislació de creació d'associacions juvenils.

9.2. Una nova manera d'informar: de les seus a les xarxes. Suports informatius i participació en la informació. La imatge corporativa de l'associació. Què fem, perquè ho fem i per a què ho fem.

- Les noves tecnologies són molt útils a l'hora d'exposar resultats o donar-se a conèixer fora de l'associació. Fins i tot són una eina molt útil per a atraure un públic més jove i fins i tot afavorir el relleu generacional. Ajuda a visibilitzar, a donar una imatge més moderna i facilita tractar temes delicats.
- Malgrat totes aquestes utilitats, s'apunta que és una eina que cal cuidar i treballar, ja que es corre el risc d'un abandó i la seua falta d'efectivitat consegüent.
- En el que també hi ha molta concordança és que l'ús de les noves tecnologies està molt bé, però cal no perdre de vista el treball en la seu i el cara a cara. Tant un com l'altre requereixen treball constant perquè siguin útils.
- Respecte als grans inconvenients que hi apareixen cal destacar una gran bretxa digital. Hi ha un ampli sector de la població (i per tant del teixit associatiu) que no té accés o no se sap manejar amb les noves tecnologies. Si la informació ix però no arriba als seus receptors hi ha alguna cosa que no funciona.
- Els mateixos tècnics municipals reclamen la modernització de l'administració per a dotar-la de major dinamisme i facilitar així els tràmits a les associacions.
- Com a petició a l'administració, a més de punts wi-fi o formació accessible i adequada al públic real que la va a rebre i amb un llenguatge clar, va sorgir una sol·licitud molt interessant: facilitar un espai en el domini de la conselleria en el qual les associacions (sobretot les que menys recursos tinguen) puguen tenir un lloc per a donar-se a conèixer, tant elles com els seus projectes. Es tracta de revestir de certa institucionalitat la labor del teixit associatiu per a dotar-lo de major importància.
- En definitiva es necessita voluntat de part de tots i espais comuns de convergència. Les associacions reclamen l'atenció de l'administració, ja que, en general, es percebia una sensació d'abandó durant molt temps.

9.3. Millora de les condicions internes de les associacions. Aportacions dels socis, tant econòmiques com en treball. Voluntariat i professionalització. Millora de les funcions directives.

- Millorar la formació en les associacions i l'educació per a la participació tant en nivells escolars com a través de programes d'educació no formal.
- Planificar i racionalitzar els recursos de l'administració en participació ciutadana per a fer-los més accessibles a la ciutadania (ex.: guia i banc de recursos, cessió d'espais, préstec de recursos tecnològics, material didàctic, material audiovisual, etc).
- Potenciar les fórmules de transparència i participació interna: juntes obertes, canvi de llenguatge a fórmules més participatives (p.e.: no dir «precis i preguntes» i utilitzar en el seu lloc «aportacions»). Generar actes d'acords més simples, en la línia de desburocratitzar les associacions. Treballar per projectes per a cercar persones implicades amb les tasques i no amb les funcions (comissions).
- Jornades específiques de formació, debat i reflexió periòdiques. Establiment d'algun sistema compartit de formació en l'àmbit de tota la CV.
- Repensar i qüestionar les maneres d'actuar i organitzar-se per a millorar. Aprendre a confiar i delegar. Agrair el voluntariat.
- Potenciar les eines de comunicació com butlletins, pàgines web, xarxes socials, així com les del treball en xarxa i tecnològiques de programari lliure.
- «Okupar» espais de manera alternativa i imaginativa.

9.4. El canvi del paradigma d'edat. Com facilitem la incorporació de noves generacions a l'associació. Del paternalisme a la delegació. La imatge de l'associació.

- Cap a aquest tema va haver-hi propostes interessants, d'una banda enfront de l'estandardització dels espais de participació caducs «fomentar la creativitat» repensant els espais de participació per a implicar els col·lectius de joves, afavorir clima d'intercanvi «generacional».
- Un altre factor que dificulta la participació és «l'excés de burocràcia per a l'exercici de la participació», açò dificulta el relleu de tasques (rotació) i no és operatiu per al funcionament.
- Implicar els joves en els espais de decisió i en tasques on puguen aportar valor com en les TICS, de tal manera que siga un procés bidireccional on es reconega en un plànol d'igualtat i complementarietat el que podem aportar tots dos col·lectius.
- Existeix consens en la concepció que és «un procés bidireccional» on el relleu ha d'anar reclamant i assumint espais de participació, alhora que els «responsables o dinamitzadors» han d'anar «integrar-los en els processos i espais de presa de decisions».
- Es destaca la importància de l'acompanyament entre iguals, es comenten experiències positives en aquesta línia, que poden ser compartides.
- Una altra mesura de consens és la necessitat d'acostar-se als «fòrums/espais» dels joves per a informar i formar-los, generar «interessos compartits, escoltant i incorporant els seus interessos. No podem dissenyar espais de participació

sense comptar amb els interessos de les persones que volem incorporar a la participació».

- Es planteja un punt de desacord entorn d'algunes propostes de participants que proposaven garantir el relleu a partir de la legislació i/o els estatuts. Aquesta proposta no va tindre molt bona acollida, ja que la deriva del debat anava més per les experiències o mesures d'intervenció en la dinàmica associativa, i es va argumentar que la legislació sense intervenció dels agents dinamitzadors de les associacions no garanteix el relleu. S'arriba al consens quan el participant va declarar no ser l'única mesura, i anava en sintonia amb la «falta de transparència» de les dinàmiques internes de les associacions.

10. Avaluació dels participants

L'avaluació dels participants es va realitzar a través d'un qüestionari amb preguntes tancades tipus escala de Likert, una eina senzilla per a dur a terme el procés d'avaluació de les jornades. Tot seguit sintetitzem els resultats de les enquestes, emplenades i recollides al final de cada jornada. Després de l'anàlisi descriptiva els participants podien afegir observacions en un camp obert sota aqueix epígraf.

Taxa de resposta

La taxa de resposta varia considerablement entre jornades. Mentre que en la de Castelló és gairebé del 70% i en la d'Alacant se situa prop del 65%, en la jornada de València es queda per sota del 50%. Aquesta dada és simptomàtica de l'abandó que hi va haver en la vesprada de la jornada de València, degut probablement a la seua realització divendres de vesprada, ja que els continguts van ser similars als de les altres jornades i l'avaluació dels qui sí presentaren els qüestionaris és fins i tot superior.

Les preguntes objecte d'anàlisi

El qüestionari subministrat consta de 10 preguntes. D'elles, les quatre primeres tracten qüestions relatives a l'organització, altres quatre interroguen sobre els continguts i la dinàmica de treball i les dues últimes són de valoració general de les conclusions i de les jornades. Cada qüestió havia de valorar-se de l'1 al 5, sent 1 la mínima valoració i 5 la màxima. Com que no hi ha decimals i ens trobem amb cinc trams, per a traslladar les respostes a les dimensions clàssiques de 0-10 establim 1 com a extrem de mínima valoració i 9 el de màxima, la valoració mitjana global quedaria distribuïda de la manera següent:

Cal remarcar que respecte a l'organització, el camp relatiu a la difusió i la comunicació de l'activitat és la que presenta una pitjor valoració. Excepte aquest camp, tot el relatiu a l'organització està ben valorat. La valoració decreix quant a la documentació i material proporcionat, que reben la pitjor valoració. Només el camp relatiu a l'ambient dels grups de treball aconsegueix una puntuació alta que serà la màxima en termes globals.

1. Difusió i comunicació de l'activitat. És la que presenta una pitjor valoració.

2. Procediment d'inscripció. En canvi, això està molt ben valorat i pot tindre en compte la facilitat de la inscripció en línia o la clarificació d'expectatives que podia suposar el qüestionari.

3. Organització general. Hi apareix ben valorada (per sobre de la mitjana) excepte a Alacant.

4. Idoneïtat de les instal·lacions. És el punt millor valorat encara que cau una mica a València, segurament perquè el nombre alt d'inscripcions va obligar a desdoblar grups sense que hi haguera espais suficients.

5. Documentació i material proporcionat. És el camp que rep pitjor valoració entre els ítems de continguts. Molt possiblement, per la diferència de necessitats i expectatives entre els diversos àmbits de procedència i els nivells de formació entre participants.

6. Contingut de les jornades. Es troba en la mitjana de la puntuació, però és important el seu nivell inferior a Alacant.

7. Dinàmiques de treball. Puntuades per sobre de la mitjana, hauria estat necessari poder valorar separatament cada dinàmica pel que fa a les altres. Però que la puntuació siga alta és interessant, ja que no estaven anunciades prèviament i podien incomodar les expectatives de cada participant.

8. Ambient del treball grupal. És el camp més valorat en les tres sessions, arribant al seu punt més alt a València.

9. Utilitat de les conclusions. La utilitat de les conclusions es valora amb un 0,65 a pesar que quasi un 15% de les persones van deixar aquest camp buit, segurament perquè les conclusions definitives es va anunciar en les pròpies jornades que no estarien fins un mes després. Això relativitza la xifra.

10. Valoració de les jornades. Les jornades reben una valoració general alta, amb un 0,70 que quedaria per sobre de la mitjana global (0,69).

En l'apartat d'observacions ens trobem algunes anotacions d'interès, si bé sense major valor demoscòpic, ja que es pot entendre que qui no emplena el camp d'observacions consideren que la seua opinió ja està expressada mitjançant les puntuacions. Però sí volem ressenyar algunes observacions que hi apareixen repetides:

Alguns participants consideren que la gestió dels temps no era l'adequada per a dur a terme les dinàmiques grupals; algunes per defecte i unes altres per excés. Les instal·lacions, en el cas de València, no semblaven correspondre's amb les necessitats.

S'apunta la falta de diversitat de les associacions en les jornades. Sobre el contingut, s'observa que era massa general i introductori, poc definit i que mancaven continguts específics i profunditat, per la qual cosa diversos participants demanen que, en un futur, aquestes iniciatives es facen de manera segmentada per a tècnics, regidors i associacions, així com de manera sectorial per a poder ser més profitoses per a les persones que hi participen. Es remarca la falta de disponibilitat de les conclusions rellevants. La valoració global, no obstant això, és positiva. Molts comentaris agraeixen les jornades en interpretar-les com a punt de partida d'un camí de treball en l'àmbit de la participació.

Conclusions. Sobre les diferències de valoració de les jornades a Castelló, València i Alacant, l'acolliment més positiu a Castelló cal relacionar-lo amb un mapa del tercer

sector menys dens i menys sotmès a lluites ideològiques arrelades, element que apareix en la província de València i que es veu reflectit en les respostes obertes dels qüestionaris. En el cas d'Alacant, la valoració global més baixa pot tindre a veure amb la percepció de desconexió respecte a les institucions autonòmiques, una certa dimensió identitària i de falta de reconeixement i, sobretot, amb la important presència de representants d'un determinat sector associatiu molt crític amb una idea oberta de participació ciutadana.

En termes globals, la valoració és positiva, cosa que no hauria de dur-nos a fer una interpretació triomfalista dels resultats. Estem davant unes Jornades molt obertes tant en nombre com en diversitat d'experiències personals, per la qual cosa és molt difícil ajustar elements com el material i la documentació que es presenta (valoració més baixa de la part de continguts). Les crítiques a la difusió fan patent una certa falta de relació entre la Generalitat amb el Tercer Sector.

La necessitat d'especificitat i profunditat hauria de traduir-se en activitats segmentades, amb continguts específics. Seria convenient, i fàcil a partir dels contactes establerts en aquestes jornades, fer ús de les experiències dels participants: un banc d'experiències i de bones pràctiques, per exemple, amb referents territorials que valguen tant per a informar com per a formar i compartir.

11. Valoració interna de l'equip

El grup de dinamitzadors trasllada la seua satisfacció per haver participat en aquesta experiència. Es considera que una posada en comú amb una mica més d'antelació hauria permès una millor reflexió sobre les dinàmiques i resoldre algunes qüestions metodològiques que es van anar enlllestint sobre la marxa, però s'entén que els condicionants externs marquen normalment els temps i, en qualsevol cas, la capacitat de resposta i flexibilitat en el desenvolupament de les dinàmiques van permetre uns resultats positius.

Així per exemple, es valora que l'activitat DAFO hauria estat més fàcil de treballar amb un canvi de metodologia de manera que cada equip dinamitzador rebera un tema complet del DAFO, és a dir, amb les debilitats, amenaces, fortaleces i oportunitats d'una de les preguntes proposades. D'aquesta manera, encara que el volum de missatges haguera estat molt major, s'hauria disposat de més temps per a l'anàlisi dels missatges i d'una perspectiva més general de les impressions i opinions, per poder traslladar al plenari una visió més global sobre la qüestió. Evidentment són aspectes que s'aprecien a posteriori, difícils de detectar *in situ*.

Potser també hauria estat necessari per a part dels participants un petit entrenament per a diferenciar les quatre categories.

En aquesta dinàmica també complicava una mica l'anàlisi de les dades no saber el perfil de l'emissor del missatge, ja que en funció d'aquest, el missatge podria ser interpretat en una categoria diferent.

Igualment creiem que s'ha obtingut un gran volum d'informació, de tipus qualitatiu, que unida al contacte directe amb les persones participants pot ajudar a situar les actituds i les expectatives dels col·lectius i professionals implicats en la participació ciutadana.